

א. גמ' כאן

ואמר רב חייא בר אשי: אסור לעשות בית יד בבשר. אמר רבינא: ובידא שרי.

ב. רש"י כאן

בית יד - נקב לאחוז בו. ובידא שרי - לנקוב באצבעו שרי, דלאו דרך חול הוא, אבל בסכין - דרך חול הוא, כשמוכר בשר עושה בו בית יד ונותנו ללוקח להוליכו לביתו, וביום טוב צריך לשנות, לעשות היכר, שאין מקח וממכר מותר בו.

ג. רבינו חננאל כאן

אמר רב אסור לעשות בית יד בבשר פ"י עושין לו מקום כדי שיהיה תולה אותו באותו המקום וכשרוצה לחתוך ממנו אוחז באותו המקום והוא נקרא בית יד שנראה כעושה כלי ביו"ט והני מילי בסכין אבל ביד שרי.

ד. הר"ן על הר"ף כאן

אסור לעשות בית יד בבשר. נקב לאחוז בו שנראה כעושה כלי ביו"ט וביד שרי דלאו דרך חול הוא ולא דמי לעושה כלי:

ה. רמב"ם הלכות שביתת יום טוב פרק ג הלכה ו

המפשיט את הבהמה לא ירגיל ביום טוב, כיצד הוא המרגיל זה המוציא כל הבשר מרגל אחת כדי שיוציא כל העור שלם ולא יקרע, מפני שטורח בהפשט זה טורח גדול ואין בו צורך למועד, וכן אסור לעשות בית יד בבשר והוא שיעשה בסכין שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ומותר לעשות סימן בבשר.

ו. ספר האורה לרש"י א:סט (דין מליגת הראש)

...ואסור לעשות בית יד בבשר, שנראה כעושה כלי ביום טוב, אבל ביד מותר, ומותר לעשות סימן בבשר, ואוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי, ומותר ליטול מהם קיסם (לחצות) [לחצוץ] בו שיניו...

ז. טור אורח חיים סימן תק

אין עושין בית יד בבשר פ"י לנוקבו לתלות בו ודוקא בסכין אבל ביד מותר...

ח. שולחן ערוך אורח חיים סימן תק סעיף ג

אין נוקבין נקב בבשר בסכין לתלות בו, אבל ביד מותר.

ט. בית יוסף שם

אין עושין בית יד בבשר [וכו'] ודוקא בסכין אבל ביד מותר. פשוט בפרק אין צדין (שם) ופירש רש"י ביד לנקוב באצבעו שרי דלאו דרך חול הוא אבל בסכין דרך חול הוא כשמוכר בשר עושה בו בית יד ונותנו ללוקח להוליכו לביתו וביו"ט צריך לשנות לעשות היכר שאין מקח וממכר מותר בו:

י. חשוקי חמד שבת דף קכב עמוד ב

מסופר על השר הצדיק ר' שמעון וולף רוטשילד, שפעם הזמין את כל הקהל לקידוש, וראו שלפני כל אורח הוצבה כוס מלאה יין, והאורחים השתוממו בראותם שהשלחן ריק מכל מיני מזונות, למרות שהזמנו לקידוש, האורחים החליפו מבטים זה עם זה, אך איש לא אמר דבר, אז קם הברון קידש על היין, הוריק את כוסו, ולעיני כל אורחיו שבר את כוסו, ואכל אותה, התברר שהכוס היתה מזונות למהדרין... אלא דיש לדון אם חייב מטעם בונה על כלי הנעשה ממזון, כמו כן יש לדון אם המנקה תפ"א ועושהו פמוט אם חייב משום בונה כיון שעשה כלי? והנה כתב השו"ע (סימן שכב סעיף ד): "אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי, לפיכך מותר לקטום אפילו בסכין קש או תבן ולחצוץ בו שיניו", וכתב המשנ"ב (ס"ק יא): והוא משום דאין עשיית כלי ממאכלים, אלא דיש סוברים דאם מתקן בדבר אוכל כלי העשוי כבר חייב עליו, וכגון שיש נקב בכלי ונוטל חתיכת לפת וחוחתו לפי מדת הנקב, יעו"ש. וכך משמע גם מהמשנ"ב (סימן שכב ס"ק קנב) דלעשות פתילה מנייר יש בו משום מכה בפטיש, וז"ל: "אבל מה שעושים מלפת מותר, כיון שהוא מאכל בהמה אין בו משום תיקון כלי". וכך גם משמע משו"ע הגרש"ז (סימן תעז סעיף יא) שהתיר לעשות צורות באפיקומן ולית ביה משום עשייה באוכלים, אלא מעצים אבנים ומתכות. אולם מאידך ישנם מקומות שמוכח מהם דגם באוכלים יש בהם משום עשיית כלי. דהנה כתב השו"ע (סימן תק סעיף ג): "אין נוקבין נקב בבשר בסכין לתלות בו", וכתב שם השער הציון (ס"ק טז) בשם ר"ח שהטעם הוא משום דהוי כעושה כלי ביו"ט, [עיי"ש ששיטת רש"י היא משום דהוא מקח וממכר ביו"ט]. וכן משמע בחיי אדם (כלל לט דין א) שכתב: "המדבק פירות ומכוין לעשותה תמונה, חייב משום בונה." ועיין בדעת תורה (סימן שכא סעיף יט ד"ה ומותר להחליק) שהביא את דברי החיי אדם, וכתב שם וז"ל: "וכן הוגד לי בשם קיצור שו"ע (סימן פ סעיף כה) שכתב וז"ל: "איסור בונה שייך גם במאכל, כגון המגבן גבינה או שמדבק פירות ומשוה אותן שיהיו יפין", ותמה עליהם הדעת תורה וז"ל: "וצ"ע כיון דאין בנין בכלים מכל שכן

באוכלין, ודוקא במגבן שהוא תחילת עשייה, ובכה"ג הרי גם בכלים יש בנין, משא"כ בפירות כה"ג, ועיין ברשב"א שבת (דף קב ע"ב) שמבואר שם להדיא כן, ועיין בעטרת חכמים (סימן ו) שהביא מהריטב"א בעירובין (דף לד ע"ב) שהביא ג"כ דבאוכלין ליכא בנין, עכ"ל.

יא. הערות הגרי"ש אלישיב כאן

אסור לעשות בית יד בבשר. רש"י מפרש משום דהוה דרך חול וצריך לעשות היכר דאינו מקח וממכר, אמנם בר"ן מפרש דאסור משום עשיית כלי ביו"ט, (ועי' במ"ב ת"ק ס"ק ט"ו שכתב דלפי"ז יהיה אסור אף לבעה"ב לעשות בתוך ביתו). אלא דיש לעיין מה שייך להחשיבו כעושה כלי, הא מבואר לקמן (ל"ג ע"ב) דבאוכלים לא שייך עשיית כלי דהוא דבר רך, ושמא עושין את הבית יד בעצמות.

יב. דף על הדף כאן

כתב חכ"א בקובץ בית דוד (קובץ א' ע' רסג) להקשות בדין המבואר בשו"ע או"ח (סי' ת"ק ס"ג): אין נוקבים נקב בבשר בסכין לתלותו בו (ביצה כ"ח א) וברש"י שם דהוא היכר לאסור מקח וממכר ביו"ט. אבל ר"ח והר"ן פירשו משום דהוי כעושה כלי ביו"ט. (והובאו דבריהם בשע"צ ס"ק ט"ז). ולכאורה הדבר צ"ע מהגמ' ביצה ל"ג: אמר ר"י אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי (וכן נפסק בס"ב ס"ד) ומפני זה מותר לקטום אפי' בסכין, קש, כדי לחצוץ בו שיניו, ופי' הר"ן דכיון שהם רכים לא חשיב כלי כיון שאינו מתקיים. (אף שבלא שהיה מאכל בהמה היה אסור מדאורייתא כיון שחזתו ומתקנו בסכין - עיי"ש בר"ן), וה"ה במאכל אדם היה צריך להיות מותר... ומדוע אסרו כאן עשיית בית יד לבשר, משום דהוי כעושה כלי. ואמנם בשו"ע הרב הלכות פסח סי' תע"ז סי"א כתב דהטעם שמותר לעשות נקב באפיקומן ביו"ט לתלותו - מפני שאין עשיית כלי באוכל אלא מעצים אבנים ומתכות (וטעם שאסרו נקב בבשר הוא גזירת מקח וממכר), ובשע"צ כאן (ס"ק י"ט) כתב דלפי הר"ח והר"ן ההיתר באפיקומן מפני שעושה סתם נקב, ולא צורת בית יד, ומשמע שצורת בית יד אסור הוי עושה כלי - אף שהוא אוכל. וצ"ע. והשיב בזה (שם) חכ"א: נראה ליישב קושייתו, דיש לחלק, דהא דמותר לקטום קש שהוא אוכלי בהמה, לחצוץ שיניו, הוא כמו דמבאר המ"ב "דדבר הראוי לאכילה מוכן הוא לכל הצורך" ואינו משמש ככלי משום שתמיד עומד לאכילה ומוכן לכך, ומה שהכינו לחצוץ שיניו זה דבר ארעי ואינו מקבל משום זה של כלי. משא"כ בבשר עד כמה שהבשר צריך בית יד הרי נקב זה משמש בתפקיד בית יד כל אימת שזקוקים לזה, וע"כ דמי טפי לכלי ואסור מדרבנן. ועוד נראה לחלק, שבבשר הבית יד הוא "דבר חשוב" וא"א לעשות בית יד רק באופן זה, וע"כ אפי' שזה באוכלין בכ"ז נקרא מתקן מנא, משא"כ בקיסם לחצוץ בו שיניו, הרי רגילים לקחת כל דבר למטרה זו ואין זה כלי חשוב אלא דאם עושה להדיא כלי הוי איסור דאורייתא, אבל כשעושה קיסם ממאכל בהמה "שם אוכל" שיש בקיסם מבטל ממנו "שם כלי" ולא חשיב בכלל עושה כלי. עוד כתב (שם) חכ"א: ולי נראה ליישב, דאף דאין "מתקן מנא" באוכלין, בכ"ז מדרבנן גזרו על דבר שדרכו בכך, דאסור משום מיחזי כעושה כלי, ולכן, בבשר, כיון שהדרך היה לעשות בית - יד לבשר מיחזי כעושה כלי, משא"כ בקיסם שאין רגילות לעשות קיסמים מאוכלים, לא מיחזי כעושה כלי, וכן מבואר בס"י שכ"א לגבי מליחת אוכלין...

יג. מגן אברהם שם, ס"ק ז

אין נוקבין. דצריך שינוי לידע שמקח וממכר אסור בו [רש"י] וא"כ מותר לנקוב חתיכת האפיקומן בפסח לתלותו דלא כיש מחמירין:

יד. פרי מגדים (אשל אברהם) שם

אין נוקבין. עיין מ"א. עיין פירוש רש"י ביצה כ"ח א', ולתלותו, היינו הלוקח אוחזו בידו. ובר"ן משמע הטעם דנראה כעושה כלי, הביאו העולת שבת, וא"כ אפיקומן (י"ל) [יש לאסור]. ומכל מקום לעשות נקב באפיקומן בסכין עיגול או משולש כמגן דוד בכיון נראה דאסור, וכל שכן לעשות צירין דמות כוכב ואדם וכדומה באוכלין פשיטא מדרבנן אסור, עיין סימן ש"מ במ"א ה' ו':

טו. משנה ברורה שם, ס"ק טו

לתלותו בו - מלשון זה [טז] משמע דאפילו בעה"ב לעצמו אין לו לעשות נקב בבשר השחוט כדי שיוכל לתלותו על הכותל [יז] שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול [יח] אבל יש מפרשים דאין הדברים אמורים אלא בקצב המוכר בשר שדרכו בחול לעשות נקב בסכין בהבשר כדי שיוכל הלוקח לאחזו שם בידו להוליכו לביתו וביו"ט צריך לשנות לעשות הנקב ביד כדי שיהיה היכר שאין מקח וממכר מותר בו ולעשות נקב בחתיכת האפיקומן בפסח לתלותו [יט] נראה דלכו"ע מותר אפילו בסכין...

טז. שער הציון שם, אות טז, יט

[טז] הוא לשון הטור, ומקורו מפירוש רבנו חננאל [אלא ששם משמע דבית יד האמור בגמרא איננו נקב בעלמא אלא הוא כעין בית יד ממש לתלותו וכשרוצה להתוך מן הבשר אוחזו באותו בית יד וחותר, עיין שם], וכתב שם הטעם מפני שנראה כעושה כלי, וכן העתיק הר"ן טעם זה, עיין שם, ולפי זה פשוט דאפילו בעל הבית לעצמו אסור, וכן לפירוש הרמב"ם שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, גם כן כונתו כפוסקים הנ"ל ואפילו אדם לעצמו אסור, ולא משום הכר למקח וממכר, שהרי לא העתיק דין זה במקומו בפרק ד' דין כ, עיין שם, דשם העתיק כל הסוגיא דדף כ"ח דכולה משום גזרת מקח וממכר, והשמיט מימרא זו וקבעה בפרק ג אצל דין הפשטת הבהמה, שמע מיניה דלאו מטעם מקח וממכר הוא: [יט] דאפילו לדעה ראשונה נראה דשרי, דלא שייך בזה הטעם שלא יעשה וכו', דבחול גם כן לאו מנהג קבוע באפיקומן, ובפרט לפירוש רבנו חננאל דגם בבשר לא הוי נקב בעלמא כי אם כמו בית יד ממש, בודאי שרי, ואף הר"ן שכתב הטעם גם כן מפני שהוא עושה כלי, והוא פירש בית יד נקב, אפשר נמי דכונתו כפירוש רבנו חננאל, או אפשר דחתך בנקב כמין עיגול או משולש דבזה שייך שנראה כעושה כלי: